

duidelijk geïnspireerd op Engelse gewoonten bij het zonnegluren: Ik zie het althans nog niet gebeuren dat ik op zondagmorgen op bed gefêteerd wordt met 'Maisbrood met zwavelzwam, bacon en tomaten' of 'Roereieren met truffels en champagne'. 's Lands wijs, 's lands eer. De hoofdstukken die volgen gaan over soepen, voorgerechten en salades, gerechten met wild en gevogelte, vleesgerechten, vis en schaal- en schelpdieren en een flinke sectie vegetarische maaltijden. Aan het eind is er een korte verklarende woordenlijst en een ruim opgezet register, 'versierd' met klein formaat kleurenfoto's van behandelde paddestoelen, echter zonder namen en zonder directe relatie tot de index.

Samengevat is dit een aangenaam kijk- en doeboek, waarbij de leek ook nog iets van mycologie kan opsteken, en waarin de mycofaag weer heel wat nieuws van zijn gading zal vinden. Ook dit boek is aanwezig in de NMV-bibliotheek.

BOEKBESPREKINGEN

Ewald Gerhardt, 1999. De grote paddestoelengids voor onderweg. Tirion. Prijs f 69,50.

In Coolia 41(4) verscheen een bespreking van de oorspronkelijke Duitse versie van dit boek van de hand van Else Vellinga. Inmiddels is een Nederlandse vertaling/bewerking verschenen. Het boek is goed vormgegeven, en gebonden in een stevige band die het meenemen in het veld vergemakkelijkt.

Helaas is van een bewerking voor de Nederlandse situatie niet veel terecht gekomen. De vertaler/bewerker heeft weliswaar het 'Overzicht van de Nederlandse paddestoelen' geraadpleegd voor de Nederlandse namen, maar verzuimde daarbij in de index te zoeken naar synoniemen. Zo is de naam van de Donkere kokosmelkzwam niet vermeld omdat de auteur het synoniem *L. mammosus* voor *L. fuscus* niet kende. Hetzelfde geldt bijvoorbeeld ook voor de Bleke knoflooktaailing, *Marasmius praiosmus*, die in het Overzicht *M. querceus* heet, en de Lantaarnzwam, *Omphalotus olearius*, die in het Overzicht *O. illudens* heet, de Kale roodsteelcollybia, *C. marasmioides*, die in het Overzicht *C. erythropus* heet enz. Wat erger is, dat de gegevens over ecologie en het vóórkomen in Nederland niet zijn verwerkt om zodoende een échte bewerking tot stand te brengen. Nu zijn klakkeloos de Duitse ecologische en verspreidingsgegevens vertaald, en is niet aangegeven of een soort wel uit Nederland bekend is. Zo heet bijvoorbeeld de Grote knoflooktaailing algemeen, terwijl deze soort pas recent voor de eerste maal in Nederland is gevonden, de Blozende ridderzwam, *T. orirubens* heet algemeen te zijn enzovoort. Dit leidt zeker tot verwarring bij de Nederlandse gebruiker. Het is daardoor geen boek voor onderweg geworden, zoals de titel suggereert, maar je zult altijd thuis moeten terugvallen op het Overzicht. Volledig in strijd met de Nederlandse houding t.a.v. plukken voor consumptie zijn de letterlijk overgenomen, vaak ridicuul aandoende aanduidingen over eetbaarheid, ook bij soorten die bij mijn weten in Nederland nooit gegeten worden, als bij soorten die zeldzaam zijn of in kwetsbare biotopen voorkomen. De bewerker had zich beter bewust moeten zijn over de gedachten die in Nederland leven over bescherming van de natuur in het algemeen en paddestoelen in het bijzonder, niet alleen in NMV-kringen maar ook daarbuiten en had de aanduidingen over eetbaarheid beter helemaal weg kunnen laten. Weliswaar wordt er in de inleiding een enkel woord aan deze kwestie gewijd, maar dat in onvoldoende mate. Het boek had de potentie in zich een uitstekende gids te zijn voor de Nederlands gebruiker: een gemiste kans voor de vertaler én uitgever, die zich beter op de Nederlandse markt hadden moeten oriënteren.

Als we afzien van de kritiek op de Nederlandse bewerking, blijft er een boek over dat, zoals Else Vellinga in haar bespreking van de Duitse uitgave al stelde, bruikbaar is als veldgids, maar dan wel voor de geroutineerde (veld)mycoloog die de Nederlandse tekst op waarde, of beter op het ontbreken daarvan, weet te schatten.

Chiel Noordeloos

Rob Chrispijn e.a., 1999. Champignons in de Jordaan. De paddestoelen van Amsterdam. 159 pp., tekstfiguren, verspreidingskaartjes, kleurenfoto's, gedichten, recepten. Schuyt & Co, Haarlem. ISBN 90 6097 537 5. Prijs f 39,50.

In de inmiddels beroemde serie over de stadsnatuur van Amsterdam, waarin eerder uitkwamen 'Haring in het IJ', 'Van Muurbloem tot Straatmadelief', 'Sijsjes en Drijfsijsjes' en 'Paardentreiters en Mensenbijters' is vorig jaar een deel verschenen over de paddestoelen onder de titel 'Champignons in de Jordaan'. Voor liefhebbers van de stadsnatuur -zoals ik- natuurlijk verplichte kost.

Zoals in alle deeltjes is Amsterdam hier erg ruim opgevat. Rob Chrispijn schrijft dan ook in zijn voorwoord dat je eigenlijk moet spreken van Groot-Amsterdam; het bestrijkt het gebied tussen Ruigoord, Schiphol, de IJsselmeerkust tot bijna aan het Gooi. In het betrokken gebied zijn meer dan 1000 soorten waargenomen, ongeveer 1/3 van alle soorten die uit Nederland bekend zijn. Er zijn vele bijzonderheden bij, waar ik zelf niet verbaasd over ben; ook in de Leidse binnenstad komen extreem zeldzame paddestoelen voor (Adema, 1999).

Van de 1106 soorten worden er meer dan 300 (ik heb ze niet geteld) meer of minder uitgebreid besproken. Dit gaat per familie (bijv. Boleten) of per geslacht (bijv. Vaalhoed), met een afbeelding van een vertegenwoordiger van de betrokken groep en verspreidingskaartjes. Jammer genoeg is het natuurlijk onmogelijk om alle soorten in een boek zoals dit uitgebreid te behandelen en te voorzien van kaartjes, maar de kaartjes die er zijn geven een verrassende kijk op het voorkomen van veel soorten. Voor wie er oog voor heeft valt er zelfs in de kleinste straten veel te genieten. Dit blijkt ook uit de 63 kleurenfoto's die dit boek verlevendigen. Vooral die in 'kikkerperspectief' geven een romantisch beeld van de stad en doen bij mij herinneringen aan Verkade-albumplaatjes bovendrijven.

De afzonderlijke stukjes zijn niet alle van Rob Chrispijn. Indien een andere auteur verantwoordelijk is, staat zijn naam eronder, zoals Henk van Halm en Kees Uljée. Dit is geen bezwaar, integendeel het verlevendigt de materie en dat is een belangrijk iets in een boek dat bestemd is voor een breed publiek. De diversiteit van schrijfstijlen en de verrassingen op de verspreidingskaartjes vormen immers sterke punten van deze reeks boeken over Amsterdam.

Uiteraard worden er niet alleen biologische bijzonderheden verstrekt. Bij iedere paddestoel is wel een anekdote te vertellen en wat mij hierbij opvalt is de grote herkenbaarheid. De ervaringen in Amsterdam komen verassend overeen met de mijne in de Leidse binnenstad. Een ervan is lijkt griezelig op een voorval dat mij is overkomen, zelfs met dezelfde soort, nl. de Cedergrondbekerzwam. Daarvan kreeg ik vorig jaar een melding uit een volkstuincomplex. Degene die hem daar vond had de eigenaar van de tuin gevraagd om ze te laten staan tot ik in die week was langs geweest. Dat was geen probleem, ze deden de eerste weken toch niets aan de tuin. Toen ik er twee dagen later kwam, was de hele tuin omgespit en de vindplaats waren bedolven onder zwarte teelaarde. Bovendien waren de eigenaars van de volkstuin bezig een tegelpad bij de ceder aan te leggen! En ook ik heb regelmatig lege portemonnees, restanten van al dan niet nachtelijk vertier en slapende zwervers in de perkjes van de plantsoenen gevonden. Dit soort biotoopgegevens vind je toch niet in ieder paddestoelenboek!

In het nawoord schrijft Rob Chrispijn dat het jammer is dat er zo weinig vergelijkingsmateriaal is, alleen in Leiden is naar de paddestoelenwereld van de stad onderzoek gedaan. In de binnenstad van Amsterdam is het aantal gevonden soorten ongeveer 200, net zo veel als in die van Leiden. De Leidse binnenstad is overigens wel twee keer zo klein! Het Leidse onderzoek doe ik in mijn eentje, terwijl het Amsterdamse onderzoek door 45 onderzoekers is verricht, deelnemers aan KNNV- en IVN-excursies niet meegeteld. Bovendien zijn alle Amsterdamse vondsten door experts gecheckt, terwijl ik alleen die soorten heb genoteerd waar ik 100% zeker van was of voor enkele soorten door medewerkers van het Nationaal Herbarium afd. Leiden (voorheen Rijksherbarium) gedetermineerd.

Van de Amsterdamse soorten heb ik in Leiden nog niet de Vliegenzwam gevonden; dat zal gezien de bodem van de stad met veel rivierklei van de Oude Rijn ook wel niet gebeuren. Maar ik proef toch wel een zekere sportieve afgunst naar onze kleibossoorten, zoals de Netstelige heksenboleet, die door de Amsterdamse onderzoekers niet zijn waargenomen. Zoals Martin Melchers in het voorwoord schrijft, wij blijven in ons hart toch wel soortenjagers. In ieder geval is het toch leuk om beide soortenlijsten met elkaar te vergelijken en dat heeft zelfs al resultaat opgeleverd: ik heb twee waarnemingen van het afgelopen jaar uit de Leidse Hortus, nl. de Grote harpoenzwam en de Weke poria direct op naam kunnen brengen omdat ze met kleurenfoto's stonden afgebeeld.

Rob Chrispijn is tekstdichter en -schrijver. Het zal dan ook wel zijn idee geweest zijn om gedichtjes op te nemen, waaronder (verrassing!) eentje van Hans Dorrestein. En de mycofaag in mij las met plezier de recepten, al lijkt het mij niet aan te raden om in de grote stad tussen de uitlaatgassen, hondenpoep, bierblikjes en andere rommel te zoeken naar paddestoelen voor de consumptie, zoals enige tijd geleden een zich 'kookperformer' noemende restauranthouder in Amsterdam deed.

Door de grote hoeveelheid aan informatie is het geen boek om in een ruk uit te lezen, maar om het vaak uit de kast te pakken en enkele stukjes te lezen. Ik doe dat dan ook regelmatig. Hoewel heel ander mycologisch werk dan u normaliter gewend bent, een absolute aanrader!

Literatuur

Adema, J.P.H.M. 1999. Paddestoelen in Leiden. *Coolia* 24: 21-31.

Hans Adema

A. Bidaud, P. Moëgne-Loccoz & P. Reumaux, 1994. Atlas des Cortinaires: Clé générale des sous-genres, sections, sous-sections et séries. Éditions Fédération Mycologique Dauphiné-Savoie. 102 pp. Besteladres: Mme. E. Bidaud, 70 rue Edison, F-69330 Meyzieu, Frankrijk. Prijs FF 220. ISBN 2-9508248-5-4.

Deze uitgave bevat de sleutels tot de hoofdgroepen van het geslacht *Cortinarius*, volgens de indeling van de auteurs van de 'Atlas des Cortinaires' (verder AdC te noemen; er zijn inmiddels negen delen van verschenen). Het grootste deel van het boek wordt dan ook ingenomen door de sleutels, voorafgegaan door vier inleidende hoofdstukjes over de geschiedenis van (voornamelijk) de Cortinariologie (met karikaturale illustraties van de betreffende mycologen), over de achtergronden van de hier gehanteerde indeling (beide door P. Reumaux), over zoeken, beschrijven en bewaren van Gordijnzwammen (door A. Bidaud) en over sporenkenmerken (door P. Moëgne-Loccoz). Met name de bijdragen van Patrick Reumaux bevatten nogal wat verbaal vuurwerk, en ook een aantal (in mijn ogen) verontrustende opmerkingen over de gehanteerde taxonomie. De sleutels zijn dichotoom, overzichtelijk vormgegeven en rijk geïllustreerd met pentekeningen van

habitus en sporen van representatieve soorten. Om onduidelijke redenen is voor de sleutels tot de subsecties en series een aanzienlijk kleinere letter gebruikt dan voor de rest van het boek.

De sleutels zijn gebaseerd op de taxonomische indeling die eerder in deel 2 van de AdC is gepubliceerd, en hiërarchisch opgebouwd, dat wil zeggen dat eerst de ondergeslachten, dan de secties, vervolgens de subsecties en tenslotte de series worden uitgesleuteld. Als, zoals hier het geval is, de grenzen tussen de taxonomische eenheden nogal grillig verlopen (een discussie waar ik hier verder niet op wil ingaan), is zo'n hiërarchische sleutel mogelijk niet de beste keuze. Immers, je bent dan verplicht om in ieder couplet met alle uitzonderingen rekening te houden. Dat heeft zich hier vooral gewroken in de sleutel tot de ondergeslachten, de eerste en daarmee belangrijkste sleutel van het geheel. Met name het couplet waarin *Telamonia* van *Hydrocybe* gescheiden wordt is veel te kort door de bocht, want (in de sleutel) alleen gebaseerd op de hoeveelheid velumresten op de steel. Hierdoor sleutelt bijvoorbeeld de hele sectie *Fraterni* (soorten uit de groepen van *C. paleaceus* (Gewone pelargoniumgordijnzwam) en *C. hemitrichus* (Witschubbige gordijnzwam)) uit in subgenus *Telamonia*, terwijl ze bij *Hydrocybe* is ingedeeld. Andersom zullen onder andere de subsecties *Rubrovelati* en *Fulvaurei* van sectie *Hinnulei* (ingedeeld in subgenus *Telamonia*) na het doorlopen van de sleutel ten onrechte in subgenus *Hydrocybe* gezocht worden. Daarnaast wordt af en toe een zo gedegen voorkennis verondersteld dat een gebruiker die die voorkennis zou hebben de hele sleutel niet meer nodig heeft (bijvoorbeeld in de sleutel tot de ondergeslachten, coupletten B2 en E1). De sleutels lijken beter te werken naarmate je dieper in de hiërarchie afdaalt, al komen ook daar (schoonheids)fouten voor, vaak in de vorm van kenmerken die niet in beide alternatieven van een couplet genoemd worden. In een enkel geval wordt het daardoor onmogelijk om een keuze te maken.

Samenvattend kan gesteld worden dat dit boek een redelijk bruikbaar beeld van de grotere groepen van de door de auteurs van de AdC gehanteerde taxonomische indeling geeft, mits je al voldoende inzicht in de inhoud van de ondergeslachten hebt. Het boek is daarmee nuttig voor diegenen die de AdC met enige regelmaat gebruiken; wegens het ontbreken van sleutels tot de soorten is het voor anderen niet bijzonder bruikbaar. Aangezien de relevante informatie slechts 40 pagina's in beslag neemt, en er toch ongeveer f 75,-- voor het boek gevraagd wordt, ben ik geneigd geïnteresseerden naar de NMV-bibliotheek te verwijzen, waar het boek aanwezig is.

Nico Dam

P.S.: Sinds het verschijnen van deze sleutels zijn drie nieuwe delen van de AdC verschenen, waarin enkele wijzigingen van de indeling zijn doorgevoerd. Dat wordt in de betreffende delen aangegeven.

Nederlandse Mycologische Vereniging, 2000. Verspreidingsatlas. Deel I - *Agaricales*; deel II - *Aphyllphorales*, *Phragmobasidiomycetidae*, *Gasteromycetes*, *Ascomycotina*, *Deuteromycetes* & *Phycomycetes*, *Myxomycotina*. Kaartenbijlage overzicht van de paddestoelen in Nederland. Uitgave Nederlandse Mycologische Vereniging, Baarn. Te verkrijgen via de NMV. Prijs: f 30,-- per deel.

Op de Nieuwjaarsbijeenkomst hebben we kunnen vernemen dat één van de op die dag bij Bernhard de Vries ingeleverde paddestoelengegevens de miljoenste waarneming is. Dat is natuurlijk een schitterende mijlpaal die wel tot tevredenheid mag stemmen en die dankzij de inzet van zo vele NMV-leden is bereikt. Anderzijds past ons ook wel enige bescheidenheid. Nederland beslaat ongeveer 40.000 km². Ruw geschat bestaat hiervan 1/3 uit kilometerhokken die overwegend uit weiland of akkers bestaan. De overige 2/3 bevat km-hokken waarin ook de nodige bossen en bosjes liggen. In de weiland-hokken moeten jaarlijks gemiddeld wel 100 soorten paddestoelen te vinden

zijn en in de bos-hokken zeker 200. Dan zouden we - om een aardig dekkend beeld per km² voor één jaar voor Nederland te verkrijgen - jaarlijks zo'n 7 miljoen gegevens moeten verzamelen!

De kennis van de in Nederland voorkomende paddestoelen is geweldig toegenomen met de publicatie in 1995 van het 'Overzicht' (Arnolds *et al.*, 1995). Ook dat werk is voor een belangrijk deel gebaseerd op de door de leden van de NMV verzamelde gegevens. Een compleet overzicht van verspreidingskaartjes ontbrak nog. Nu liggen er twee kloeke delen met 3649 verspreidingskaartjes van bijna alle soorten die tot 1998 in Nederland werden gevonden. Op deze kaartjes staat de verspreiding van de betrokken soorten op uurhokbasis, d.w.z. op vakken van 5x5 km², waarvan er in totaal 1677 in Nederland zijn.

Bladeren dan maar. Onwillekeurig ga je naar patronen zoeken. Een paar dingen vallen al gauw op. Zonder twijfel het belangrijkste gebied voor paddestoelen in Nederland zijn de kustduinen. Bij zoveel soorten valt de sierlijke boog van stippen langs de west- en noordkust op. Verder is bij veel soorten de verspreiding in het gebied van de hogere zandgronden duidelijk zichtbaar zoals bij *Amanita citrina* (Gele knolamaniet), *Collybia maculata* (Roestvlekkenzwam) en de zeldzamere *Boletinus cavipes* (Holsteelboleet). Bij enige andere soorten valt op dat het zwaartepunt van verspreiding in het (Utrechtse) rivierengebied ligt, bijvoorbeeld *Boletus impolitus* (Goudporieboleet) en *Agaricus bohusii* (Spoelvoetchampignon). *Amanita phalloides* (Groene knolamaniet) blijkt veel breder in Nederland voor te komen dan ik had gedacht. Het is daarom jammer dat er niet een bladzijde in de inleiding is opgenomen met kaartjes van de verspreiding van enkele fysisch-geografische regio's, zoals Pleistoceen zand, Zeeklei, Rivierengebied en dergelijke, waarmee tal van verspreidingspatronen vergeleken zouden kunnen worden. Overigens valt met de Atlas van Nederlandse Paddestoelen (Nauta & Vellinga, 1995) al heel wat te leren over interpretatie van kaartjes. Een ander minpuntje is het ontbreken van Nederlandse namen, wat de toegankelijkheid van de kaartjes voor sommigen zal inperken.

Het kaartje van *Dacrymyces stillatus* (Oranje druppelzwam) vertoont met 383 stippen opvallend veel lacunes, terwijl dit waarschijnlijk in werkelijkheid een van de algemeenste soorten in ons land is. Zo zijn er nog heel wat meer open plekken die om invulling vragen. Het is te zien dat enkele gebieden intensief onderzocht zijn, zoals bijvoorbeeld Zeeland, de omgeving van Eindhoven en van Amsterdam, provincie Groningen. Andere gebieden zijn nog altijd wat stiefmoederlijk behandeld, wat te maken heeft met het dun gezaaid zijn van mycologen, en/of met het dun gezaaid zijn van aantrekkelijke natuurgebieden. Voorbeelden hiervan zijn westelijk Brabant, het noordoostelijk deel van Noord-Holland, het zuidoosten van Gelderland en noordwest-Friesland.

We zien ook dat er erg veel kaartjes zijn met één of enkele punten. Daar valt geen patroon aan te ontdekken; naar mijn mening hadden deze niet gepubliceerd hoeven worden. Een lijstje met soorten met drie of minder meldingen had kunnen volstaan. Ze geven alleen weer dat de soort ofwel zeldzaam is, ofwel weinig gemeld is. Een voorbeeld van dat laatste is de met één stip weergegeven, maar algemene *Hysterium pulicare*. Er lijkt overigens een trend te zijn dat een toenemend aantal (amateur) mycologen ook oog krijgt voor heel kleine zwammetjes (en deze ook meldt), die vroeger tot het grensgebied van de 'Macrofungi' behoorden, zoals talrijke soorten zeer kleine ascomyceten op stengels, hout en mest. De kaartjes geven niet meer dan de stand van zaken van het moment. Ook zaken als achteruitgang van soorten zijn er niet uit af te leiden.

Maar nu zijn we al met details bezig. De Verspreidingsatlas ligt er, en hij is goed voor allerlei interessante bespiegelingen over voorkomen en verspreiding van paddestoelen in Nederland. Het siert de samenstellers van de atlas Rob Chrispijn, John Lennie, Marijke Nauta, Mirjam Veerkamp en Else Vellinga dat zij de Vereniging als 'auteur' hebben laten fungeren, als eerbetoon aan allen die de gegevens hebben bijeengebracht.

Literatuur

- Arnolds, E., Kuyper, Th.W., Noordeloos, M.E. 1995. Overzicht van de paddestoelen in Nederland. Nederlandse Mycologische Vereniging, Wijster.
- Nauta, M.M., Vellinga, E.C. 1995. Atlas van Nederlandse paddestoelen. Balkema, Rotterdam, Brookfield.

Peter-Jan Keizer

BOEKAANKONDIGING

E. Arnolds & M.T. Veerkamp 1999. Gids voor de paddestoelen in het meetnet. Nederlandse Mycologische Vereniging, Baarn. 126 pp. met 112 kleurenfoto's. Prijs f 25,--, gratis voor deelnemers aan het monitoringproject. Het boek is niet verkrijgbaar in de boekhandel.

Dit fraai uitgegeven boek (volgens sommigen te mooi voor een veldgids) bevat kleurenfoto's en beschrijvingen van 110 soorten paddestoelen die geselecteerd zijn voor het paddestoelenmeetnet, onderdeel van het landelijke Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Het is samengesteld ten behoeve van personen die in het kader van het paddestoelenmeetnet een of meer proefvlakken inventariseren om de herkenning van de paddestoelen te vergemakkelijken.

Na een korte uiteenzetting over het paddestoelenmeetnet en een lijst met verklaringen van enkele vaktermen is het overige deel van het boek geheel gewijd aan besprekingen van de soorten. Voor elke soort is een hele pagina uitgetrokken. De kleurenfoto's ter grootte van een halve pagina illustreren zo goed mogelijk de belangrijkste kenmerken van de soort. Daarnaast is een uitgebreide beschrijving van de met het blote oog zichtbare kenmerken van de soort opgenomen. Onder een apart kopje 'herkenning' wordt nog eens ingegaan op de belangrijkste kenmerken en gewezen op mogelijke verwisselingen met andere soorten. Vervolgens wordt kort ingegaan op de 'verspreiding' en de 'ecologie' van de soort in Nederland. Tot slot wordt aangegeven waarom de soort voor het meetnet geselecteerd is en welke status (soort van de Rode Lijst, indicatorsoort) ze daarin heeft.

Dit boekje kon worden uitgegeven dankzij een subsidie van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Deelnemers aan het monitoringproject kunnen het boek verkrijgen bij Mirjam Veerkamp, Pelikaanweg 54, 3985 RZ Werkhoven, alwaar ook inlichtingen over het meetnet te verkrijgen zijn. Anderen kunnen het boek bestellen bij Henk Lammers.

Mirjam Veerkamp